

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

ЗАТВЕРДЖЕНО
протоколом засідання
Вченої ради психолого-педагогічного
факультету
від 24.02.2023 № 6

**ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО ЕКЗАМЕНУ З
ДИСЦИПЛІН ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

для підсумкової атестації здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр»

Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Фізична
культура»
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 014 Середня освіта. (Фізична культура)

м. Київ, 2023

програма підсумкової атестації
для здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «Середня
освіта. Фізична культура»

Розробники:

А.В.Осіпцов доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та освіти.

Н.А.Беседа кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освіти

О.А.Голюк кандидат педагогічних наук, доцент, в.о.завідувача
кафедри педагогіки та освіти.

Програма підсумкової атестації обговорена та схвалена на засіданні кафедри
педагогіки та освіти,
протокол від 16 лютого 2023 р. № 7.

Кафедра педагогіки та освіти, 2023 рік
МДУ, 2023 рік

ЗМІСТ

1. Пояснювальна записка.....	4
2. Зміст програми.....	7
3. Критерії оцінювання.....	13
4. Список рекомендованої літератури.....	15

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма підсумкової атестації здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти укладена на основі освітньо-професійної програми (ОПП) «Середня освіта. Фізична культура» де впорядковано та регламентовано методики, призначені для кількісного та якісного оцінювання рівня сформованості знань, умінь та навичок, професійної компетентності осіб, які здобувають освітній ступінь бакалавра спеціальності 014.11 Середня освіта (Фізична культура).

Підсумкова атестація – це процес встановлення відповідності якості здобутої вищої освіти, рівня набутих професійних компетентностей випускника ЗВО відповідно до вимог стандартів за відповідною спеціальністю. Підсумкова атестація випускників здійснюється за допомогою засобів контролю ступеня досягнення кінцевих цілей освітньо-професійної підготовки з дотриманням принципів формування і реалізації системи засобів діагностики професійних компетентностей здобутих за освітньо-професійною програмою.

Підсумкова атестація проводиться на підставі оцінювання якості засвоєння ОПП, рівня здобутих професійних знань, набутих умінь та навичок, ступеня сформованості системи професійних компетентностей, передбачених стандартами вищої освіти зі спеціальності.

Нормативні форми підсумкової атестації: складання комплексного кваліфікаційного екзамену з дисциплін професійної підготовки або виконання та захист випускної кваліфікаційної роботи бакалавра.

У процесі підсумкової атестації визначається рівень здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання і практичні проблеми у професійній діяльності за отриманим фахом, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук в умовах невизначеності та складності оточуючого середовища.

Підсумкова атестація випускників, які здобувають освітній ступінь бакалавра в галузі 01 Освіта/педагогіка за спеціальністю 014.11 Середня освіта (Фізична культура), здійснюється екзаменаційною комісією (ЕК), голова якої затверджується ректором університету за поданням декана факультету з числа провідних фахівців у відповідній галузі, представників державних та недержавних підприємств, установ, представників інших ЗВО, які готують фахівців таких самих спеціальностей. Терміни проведення атестації визначаються навчальними планами підготовки фахівців та графіком освітнього процесу. Атестацію проходить кожен здобувач після повного

виконання ним навчального плану за відповідним освітнім рівнем і спеціальністю.

Комплексний кваліфікаційний екзамен з дисциплін професійної підготовки (зі спеціальності) передбачає виконання комплексу кваліфікаційних завдань і є адекватною формою атестації випускників з метою встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам освітньої програми за спеціальністю.

Засобами оцінювання рівня здобутих професійних знань, набутих умінь та навичок, ступеня сформованості професійних компетентностей бакалавра є: теоретичні питання та практичні ситуаційні, комплексні завдання.

Формами комплексного кваліфікаційного екзамену можуть бути: письмова, усна (з використанням засобів аудіо- або відеофіксації), інтерактивна (з використанням засобів інформаційних технологій) або їх поєднання. Інформаційною базою формування засобів об'єктивного контролю ступеня досягнення кінцевих цілей освітньо-професійної підготовки є змістові модулі програм навчальних дисциплін, що формують систему професійних компетентностей бакалавра освіти, вчителя фізичної культури і виносяться на підсумкову атестацію.

Засоби об'єктивного контролю формуються шляхом структурної композиції змістових модулів навчальних дисциплін, що наведені в освітньо-професійній програмі (ОПП).

Під час комплексного кваліфікаційного екзамену випускник повинен продемонструвати знання та виявити вміння, що складають комплекс базових професійних компетентностей бакалавра, визначених освітньо-професійною програмою «Середня освіта. Фізична культура».

Перелік дисциплін, що виносяться на комплексний кваліфікаційний екзамен зі спеціальності:

1. Фізіологія людини
2. Спортивна медицина
3. Теорія та методика фізичного виховання

Згідно з вимогами освітньої програми здобувачів вищої освіти мають набути наступні компетентності:

- Здатність діяти громадянські свідомо на основі загальнолюдських ціннісних орієнтирів, вміння застосовувати основні принципи функціонування сучасного суспільства сталого розвитку та його соціальних інститутів в умовах ринкових відносин, дотримуватися основ безпеки професійної діяльності та здорового способу життя.

- Здатність до збору, обробки, збереження, продукування передачі й аналізу професійно важливої інформації з різних джерел.
- Здатність ефективно формувати комунікаційну стратегію; працювати в команді з дотриманням етичних норм та цінностей мультикультурного суспільства; спілкуватися рідною та іноземною мовами усно та письмово.
- Здатність розвивати вміння вчитися упродовж життя з високим ступенем автономії, розробляти власну траєкторію саморозвитку упродовж життя.
- Здатність взаємодіяти з громадськістю, батьками учнів, ЗМІ, демонструючи професійно-педагогічні якості, виявляючи навичками публічного мовлення і аргументації.

Форма проведення комплексного кваліфікаційного екзамену – усна.

Комплексний кваліфікаційний екзамен складається з 30 білетів, має комплексний характер і передбачає перевірку рівня знань та ступеня сформованості професійно значущих компетентностей випускників.

Всі 30 екзаменаційних білети рівнозначні за складністю. На підготовку студента до відповіді на білет відводиться 40 хвилин.

Питання екзаменаційного білету передбачають не тільки перевірку володіння студентом теоретичними основами навчальної дисципліни, але й демонстрацію умінь застосовувати здобуті знання на практиці.

2. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

ФІЗІОЛОГІЯ ЛЮДИНИ

Опорно-руховий апарат. М'яз як орган, будова і класифікація м'язів, розвиток скелетних м'язів. Морфофізіологічні властивості поперечно-посмугованих м'язів. Механізм та енергетика м'язового скорочення та розслаблення. Шийний відділ хребта: особливості будови, характеристика рухів і м'язів, які їх забезпечують. Плечовий суглоб: особливості будови, характеристика рухів і м'язів, які їх забезпечують. Ліктьовий суглоб: особливості будови, характеристика рухів і м'язів, які їх забезпечують. Грудна клітка: особливості будови, характеристика рухів і м'язів, які їх забезпечують. Скелет тулуба: особливості будови, характеристика основних рухів тулуба і м'язів, які їх забезпечують. Кульшовий суглоб: особливості будови, характеристика рухів і м'язів, які їх забезпечують. Колінний суглоб: особливості будови, характеристика рухів і м'язів, які їх забезпечують. Надп'яtkово-гомiлковий суглоб: особливості будови, характеристика рухів і м'язів, які їх забезпечують.

Нервова система. Загальний план будови нервової системи людини. Центральна нервова система, головний та спинний мозок. Периферична нервова система. Соматична та вегетативна частини нервової системи. Нейрон і нейроглія як структурно-функціональні одиниці ЦНС, їх види, функції. Нейронні ланцюги, нервові центри. Координація та інтеграція. Синапси ЦНС. Нейромедіатори, види, функції. Властивості м'язового волокна. Механізми утворення та передачі збудження, скорочення скелетних м'язів. Будова та функції нервово-м'язового синапсу. Структурно-функціональні особливості головного мозку. Черепно-мозкові нерви, їх функції. Моторна функція мозочка. Координаційні мозочкові проби як критерій оцінки моторної функції ЦНС. Структурно-функціональні особливості спинного мозку, його висхідні та низхідні провідні шляхи. Спинномозкові рефлекси. Сенсорні системи організму, їх функціональна організація. Аналіз сенсорної інформації на різних рівнях аналізаторної системи. Поняття міжсенсорної інформації. Типи ВНД, їх класифікація, типи ВНД дитини. Перша та друга сигнальні системи людини, класифікація типів відносно сигнальних систем.

Фізіологія систем транспорту кисню. Будова та функції системи дихання, значення для організму. Зовнішнє дихання. Дихальний цикл. Біомеханіка вдиху та видиху. Функціональні показники зовнішнього дихання. Методи дослідження легеневої вентиляції. Функціонально-структурна

характеристика серця. Фізіологічні властивості міокарда (збудливість, провідність, автоматизм, скоротливість, рефрактерність) та їх особливості. Провідникова система серця, її функції. Характеристика електрокардіограми серця. Функціональні показники роботи серця: тони серця, верхівковий поштовх, систолічний і хвилинний об'єм крові, серцевий індекс. Кров'яний тиск: артеріальний (систолічний, діастолічний, пульсовий, середній). Фізіологічні основи вимірювання кров'яного тиску. Артеріальний пульс, його основні параметри (частота, наповнення, ритмічність). Система крові, її основні функції. Склад і об'єм крові у людини. Гематокритний показник. Основні фізіологічні константи крові.

Фізіологія травлення, виділення та обміну речовин. Загальний план будови та основні функції системи травлення: секреція, моторика, всмоктування. Травлення в ротовій порожнині. Травлення в шлунку. Травлення в дванадцятипалій кишці. Підшлункова залоза, її роль у травленні. Роль печінки у травленні. Травлення в тонкій і товстій кишках. Дві сторони обміну речовин - асиміляція (анаболізм) і дисиміляція (катаболізм). Загальний план будови та основні функції ендокринної системи. Шляхи утворення енергії в організмі. Енергопостачання при фізичних навантаженнях. Значення вуглеводів для організму, їх класифікація. Травлення вуглеводів у шлунково-кишечному тракті. Гліколіз - аеробне окислення. Цикл трикарбонових кислот. Їх значення при фізичних вправах. Жири, їх класифікація, властивості та біологічна роль. Травлення жирів в шлунково-кишечному тракті. Окислення вищих жирних кислот. Зв'язок вуглеводного і ліпідного обміну. Значення для спортивної діяльності. Будова, класифікація і властивості білків. Значення білків для організму. Травлення білків в шлунково-кишечному тракті. Використання амінокислот для синтезу білків та рухової діяльності. Водно-сольовий обмін організму та його регуляція при фізичних навантаженнях. Система терморегуляції організму при фізичних навантаженнях. Система виділення, її будова, функції. Органи виділення (нирки, шкіра, легені, травний канал), їх участь у підтриманні гомеостазу організму. Нефрон як структурна та функціональна одиниця нирки. Кровообіг у нирці, особливості. Основні процеси сечоутворення: клубочкова фільтрація, канальцева реабсорбція та секреція, їх механізми.

СПОРТИВНА МЕДИЦИНА

Дослідження та оцінка фізичного розвитку. Фізичний розвиток людини та методи його оцінки. Постава, характеристика правильної постави. Поняття та методи соматоскопії (візуального огляду). Методика антропометрії та оцінка отриманих результатів. Методика проведення кистьової та станової динамометрії та оцінка отриманих результатів. Методика проведення спірометрії та оцінка отриманих результатів. Методика визначення масозростового, життєвого, силового індексів.

Функціональна діагностика. Методи дослідження координації рухів та вестибулярного апарату. Методика дослідження м'язового тону. Методика дослідження сухожильних рефлексів. Методика проведення пульсометрії. Методика вимірювання артеріального тиску. Методика проведення проби Руф'є. Методика проведення проби Летунова. Методика проведення гарвардського степ-тесту. Методика проведення тесту PWC170. Методика визначення максимального споживання кисню (МСК) прямим і непрямим методом. Методика проведення дихальних проб. Характеристика типів реакції організму на фізичне навантаження за функціональними показниками.

Гігієна занять фізичними вправами. Основні гігієнічні вимоги до занять фізичною культурою. Техніка безпеки під час занять фізичними вправами. Основні гігієнічні вимоги до заняття з гімнастики. Основні гігієнічні вимоги до заняття з легкої атлетики. Основні гігієнічні вимоги до занять спортивними іграми. Основні гігієнічні вимоги до занять плаванням. Основні гігієнічні вимоги до занять важкою атлетикою. Основні гігієнічні вимоги до занять єдиноборствами.

Медико-біологічні засоби відновлення в спорті. Поняття про втому і відновлення організму при м'язовій діяльності. Поняття про передстартові стани в спортсменів. Педагогічні засоби відновлення в спорті. Спортивний масаж, його роль у відновленні організму спортсмена. Попередній спортивний масаж і його фізіологічне обґрунтування. Призначення та фізіологічна роль тренувального спортивного масажу. Фізіологічне обґрунтування відновлювального спортивного масажу. Фізіотерапевтичні процедури для відновлення фізичної працездатності спортсменів. Основні причини і механізми виникнення спортивних ушкоджень. Основні принципи надання першої допомоги при травмах. Профілактика спортивного травматизму.

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Теорія та методика фізичного виховання як навчальна та наукова дисципліна. Теорія та методика фізичного виховання (ТМФВ) як профільююча наукова і навчальна дисципліна. Предмет вивчення теорії та методики фізичного виховання. Основні поняття навчальної дисципліни: «фізична культура», «фізичне виховання», «фізичний розвиток», «спорт».

Система фізичного виховання. Поняття «система фізичного виховання». Основи української національної системи фізичного виховання. Науково-методичні та нормативні (Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні, програма з фізичного виховання, Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України) основи системи фізичного виховання. Умови функціонування системи фізичного виховання. Мета і завдання системи фізичного виховання.

Засоби фізичного виховання. Загальна характеристика фізичних вправ, як основних засобів фізичного виховання. Зміст та форма фізичних вправ. Техніка фізичних вправ. Визначення понять «рух», «рухова дія», «рухова діяльність». Компоненти техніки фізичних вправ. Педагогічна класифікація фізичних вправ. Сили природи як засіб фізичного виховання. Гігієнічний фактор як засіб фізичного виховання.

Принципи побудови процесу фізичного виховання. Принцип свідомості й активності. Шляхи реалізації принципу свідомості й активності. Принцип наочності. Закономірність, що лежить в основі принципу наочності. Види наочності. Прийоми наочності. Принцип доступності й індивідуалізації. Закономірність, що лежить в основі принципу доступності й індивідуалізації. Міра доступного. Принцип міцності й прогресування. Закономірність, що лежить в основі принципу систематичності. Напрямки реалізації принципу систематичності.

Методи фізичного виховання. Класифікація методів фізичного виховання. Використання методу слова у фізичному вихованні. Методи показу та демонстрації. Практична група методів. Цілісний метод навчання вправ. Метод розучування по частинах. Ігровий метод. Змагальний метод. Методи тренування: методи безперервної вправи, методи інтервальної (повторної) вправи, методи комбінованої вправи.

Основи формування техніки та навчання руховим діям. Розвиток рухових дій в процесі навчання. Характерні ознаки рухового уміння.

Характерні ознаки рухової навички. Фізіологічне обґрунтування та фазність формування рухової навички. Характерні ознаки формування рухового уміння вищого порядку. Структура навчання руховим діям. Особливості навчання руховим діям на етапі ознайомлення. Особливості навчання руховим діям на етапі розучування. Групування помилок. Причини виникнення, способи попередження та виправлення помилок. Особливості навчання руховим діям на етапі удосконалення.

Основи методики виховання витривалості. Загальна характеристика витривалості («загальна витривалість», «швидкісна витривалість», «силова витривалість»). Фактори, що зумовлюють витривалість людини. Засоби для виховання витривалості. Методи для виховання загальної і спеціальної витривалості. Вікові особливості розвитку витривалості.

Особливості методики виховання сили. Загальна характеристика сили як фізичної якості людини. Фактори, що зумовлюють силові прояви людини. Режими м'язових напружень. Засоби удосконалення сили. Методика виховання загальної та спеціальної сили. Вікові особливості розвитку сили.

Особливості методики виховання швидкості. Загальна характеристика швидкості як фізичної якості людини. Фактори, що зумовлюють прояв швидкості. Засоби виховання швидкісних проявів. Методика виховання швидкісних проявів. Природні темпи розвитку швидкісних можливостей людини в процесі її індивідуального розвитку.

Особливості методики виховання спритності та гнучкості. Загальна характеристика спритності. Загальні основи методики удосконалення спритності. Фактори, що зумовлюють прояв спритності. Координаційні здібності. Вікові особливості розвитку спритності. Загальна характеристика гнучкості (рухливості у суглобах). Фактори, від яких залежить прояв гнучкості. Засоби для виховання гнучкості. Методика виховання гнучкості. Вікова динаміка природного розвитку гнучкості.

Форми організації занять фізичними вправами. Класифікація форм організації занять фізичними вправами. Загальна характеристика позакласних та позашкільних форм фізичного виховання. Урок як основна форма. Риси, зміст та структура уроку. Етапи побудови уроку фізичної культури. Освітні, оздоровчі та виховні завдання уроку. Класифікація уроків фізичної культури. Способи та методи організації учнівської діяльності на уроці фізичної культури.

Планування у фізичному вихованні. Функції планування. Сутність системного планування фізичного виховання. Технологія перспективного та поетапного планування. Характеристика документів планування.

Контроль у фізичному вихованні. Сутність і завдання контролю у навчальному процесі. Функції контролю. Основні принципи контролю. Види контролю. Оцінка результатів навчально-пізнавальної діяльності.

Основи методики фізичного виховання дітей дошкільного віку. Значення фізичного виховання. Особливості розвитку рухів. Завдання фізичного виховання. Зміст фізичного виховання. Форми організації фізичного виховання дошкільників. Особливості методики занять.

Основи методики фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Завдання фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Анатомо-фізіологічні та психолого-педагогічні особливості дітей молодшого шкільного віку. Зміст та структура навчальної програми з фізичної культури для учнів 1-4 класів. Методика навчання і виховання дітей молодшого шкільного віку. Організаційні особливості процесу фізичного виховання школярів. Особливості планування, обліку і контролю процесу фізичного виховання. Диференційований та індивідуальний підхід до фізичного виховання молодших школярів.

Основи методики фізичного виховання дітей середнього шкільного віку. Зміст та структура навчальної програми з фізичної культури для учнів 5-9 класів. Планування навчального матеріалу з фізичної культури у середніх класах. Освітні, оздоровчі та виховні завдання фізичного виховання школярів середніх класів. Організація навчального процесу з фізичного виховання у середніх класах. Оцінювання навчальних досягнень учнів.

Основи методики фізичного виховання дітей старшого шкільного віку. Зміст та структура навчальної програми з фізичної культури для учнів 10-11 класів (базовий та профільний рівень) Анатомо-фізіологічні особливості юнаків та дівчат. Особливості організації фізичного виховання дівчат старшого шкільного віку. Особливості організації фізичного виховання юнаків старшого шкільного віку.

Фізичне виховання дорослого населення. Фізичне виховання студентів. Структура та особливості змісту базової програми з фізичного виховання. Основні напрямки діяльності кафедри фізичного виховання. Вікові особливості різних періодів життя дорослої людини та зміст різних видів фізкультурно-оздоровчих занять.

3. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Комплексний кваліфікаційний екзамен оцінюється за 100-бальною шкалою. Співвідношення між шкалами оцінок за ECTS 100-бальною шкалою навчального закладу і національною шкалою при виставленні підсумкової оцінки екзамену бакалавра освіти, вчителя фізичної культури наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу

Вимоги до відповіді випускника:

Під час комплексного державного екзамену з дисциплін професійної підготовки випускник повинен показати:

а) правильне, чітке, достатньо глибоке формулювання теоретичних понять, вміння точно і стисло висловити свою думку в усній формі;

б) наявність вмінь і навичок, передбачених державними стандартами з напряму підготовки та ступінь усвідомлення програмного матеріалу і самостійність міркувань;

в) вміння синтезувати знання за окремими темами й скласти розгорнутий план усної відповіді;

г) вміння користуватися засвоєними теоретичними знаннями у повсякденному житті і своїй майбутній професійній діяльності.

Критерії оцінювання знань студента з екзаменаційного білету:

100–90 балів. Студент володіє ґрунтовними знаннями у межах вимог освітньо-професійної програми, дає бездоганні і глибокі відповіді на поставлені

запитання, наводить власні міркування, робить узагальнюючі висновки, використовує знання з суміжних галузевих дисциплін, вміє пов'язати вивчений матеріал з реальною дійсністю і доцільно використовує його для аналізу практичних завдань.

89–75 балів. Студент має добрі знання про об'єкт вивчення, застосовує наукову термінологію, аргументує свої твердження і висновки; на достатньому рівні аналізує та використовує знання з суміжних галузевих дисциплін, але недостатньо чіткий у своїх відповідях.

74–65 балів. Студент на достатньому рівні володіє знаннями з матеріалу за вимогами освітньо-професійної програми, може застосовувати їх при вирішенні практичних завдань; добре орієнтується в поставлених питаннях, але відчуває труднощі при послідовності викладу матеріалу.

64–50 балів. Студент має достатні знання і застосовує їх для вирішення лише стандартних ситуацій. Має цілісне уявлення про поставлені питання програмного матеріалу, але має деякі труднощі застосовуючи знання при рішенні практичних завдань.

49–35 балів. Студент у своїх відповідях відтворює лише частину навчального матеріалу без розкриття причинно-наслідкових зв'язків, описує в загальній формі окремі поняття за типовим планом. Намагається робити висновки без підтвердження їх прикладами; частково володіє термінологією з фахових дисциплін.

34–0 балів. Студент лише частково відтворює зміст навчальних дисциплін, винесених на державний екзамен; дає нечітке визначення основних понять і термінів за допомогою екзаменатора. Ознайомлений з навчальним матеріалом на рівні розпізнання і відтворення лише окремих фрагментів; під час відповіді опирається лише на дозволена на екзамені літературу.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Фізіологія

1. Антонік В.І. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури. Навчальний посібник / В.І. Антонік, І.П. Антонік, В.Є. Андріанов. – К. : «Видавничий дім «Професіонал», Центр учбової літератури, 2009. – 336с.
2. Бекас О.О. Фізіологія людини: Лабораторний практикум [практикум рекомендований для студентів інституту фізичного виховання і спорту]. – Вінниця, 2014. – 94 с.
3. Бекас О.О. Фізіологія людини: навчально-методичний посібник [для студентів заочної форми навчання] / Ольга Олександрівна Бекас. – Вінниця, 2015. – 100с. – (Видання оновлене та доповнене).
4. Плахтій П. Фізіологія людини. Обмін речовин і енергозабезпечення м'язової діяльності: Навч. посіб. / П. Плахтій. – К., 2006. – 464 с.
5. Фізіологія людини: Підручник / В.І. Філімонов. – К.: Медицина, 2011. – 488 с.
6. Філімонов В.І. Фізіологія людини: Підручник / В.І. Філімонов. – К., 2010. – 776 с.
7. Чайченко Г.М. Фізіологія людини і тварин. / Чайченко Г.М., Цибенко В.О., Сокур В.Д. ; за ред. проф. Цибенка В.О. – К.: Вища школа. – 2003. – 463 с.

Спортивна медицина

1. Відновлювальні засоби працездатності у фізичній культурі і спорті: підручник / І.О.Ячнюк, О.О.Воробйов, Л.В.Романів, Ю.Б.Ячнюк та ін. – Чернівці: Книги – XXI, 2009. – 432 с.
2. Земцова І. І. Спортивна фізіологія: навч. посіб. / І.І.Земцова. – Київ: Олімпійська література, 2008. – 207 с.
3. Круцевич Т.Ю. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді: навч. посіб. / Т.Ю.Круцевич, М.І.Воробйов, Г.В.Безверхня. – К. : Олімпійська література, 2011. – 224 с.
4. Маліков М.В., Сватсьєв А.В., Богдановська Н.В. Функціональна діагностика у фізичному вихованні і спорті: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів – Запоріжжя: ЗДУ , 2006. – 227 с.
5. Мягченко О.П., Кушнірюк С.Г. Лікарський контроль у фізичній культурі і спорті. Навч. посіб. для студентів спеціальності 017 – «Фізична культура і спорт». – Бердянськ, 2018 – 125 с.
6. Осіпов В.М. Спортивна медицина: Навч. посібник / В.М.Осіпов. – Ужгород: ФОП Бреза А.Е., 2013. – 215 с.

7. Спортивна медицина: Підручник / За заг. ред. В.М.Сокрута. – Донецьк: «Каштан», 2013. – 472 с.

8. Степашко М.В. Масаж і лікувальна фізкультура в медицині: підручник / М.В. Степашко, Л.В. Сухостат. – К.: ВВС Медицина, 2010. – 352с

9. Христова Т.Є. Основи лікувальної фізичної культури: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів «Фізичного виховання» \ Т.Є. Христова, Г.П. Суханова. – Мілітополь. ТОВ «КОЛОРИ ПРИНТ». – 2015. – 172 с.

Теорія та методика фізичного виховання

1. Арєф'єв В.Г., Єдинак Г.А. Фізична культура в школі: Навчальний посібник для студентів навчальних закладів II- IV рівнів акредитації. – 2-е вид. перероб. доповн. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. – 384 с.

2. Вільчковський Е.С, Курок О.І. Теорія та методика фізичного виховання дітей дошкільного віку: Навч. посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 428 с.

3. Дмитренко С.М., Крикунова В.Д. Орієнтовний план-конспект уроку з фізичної культури для учнів 8 класу (колове тренування) Методична розробка. / С.М. Дмитренко, В.Д. Крикунова.. – Вінниця: ВДПУ, 2011. – 14 с.

4. Дмитренко С.М., Крикунова В.Д. Сюжетний урок «Зайці в городі». Методична розробка. / С.М. Дмитренко, В.Д. Крикунова.. – Вінниця: ВДПУ, 2011. – 15 с.

5. Дмитренко С.М. Асаулюк І.О. Теорія фізичного виховання в запитаннях і відповідях. – Вінниця, 2016. – 152 с.

6. Козлова К.П. Практикум з теорії і методики фізичного виховання. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів фізичної культури / К.П. Козлова. – Вінниця, 2011. – 91 с.

7. Козлова К.П. Словник-довідник основних понять і термінів з теорії і методики фізичного виховання / К.П. Козлова. – Вінниця, 2012. – 25 с.

8. Круцевич Т. Ю. Історія розвитку фізичної рекреації : навчальний посібник / Т. Ю. Круцевич, Н. Є. Пангелова, С. Б. Пангелов. — ; К. : Академ.видав, 2013. — 159 с

9. Москаленко, Н.В. Фізичне виховання молодших школярів: [монографія] / Н В Москаленко. — 2-е видання. — Дніпропетровськ: Інновація, 2010. — 344 с.

10. Степанова І.В. Організаційно-методичні засади рекреаційно-оздоровчої рузової активності різних груп населення: навч. посібник /І.В.Степанова, Є.О.Федоренко. – Дніпро: Інновація, 2016. – 188 с.

11. Соціально-педагогічні та медико-біологічні основи фізичної активності різних груп населення: кол.моногр / А.Цьось, А. Хомич, А.Сорока та ін. / наук.ред. й упорядник проф. А.В. Цьось. – Луцьк: Вежа-Друк, 2018. – 312 с.

12. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т./ [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.: за ред. Т.Ю. Круцевич]. - [2-ге вид. переробл. та доп.]. – К.: Київський національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. Л-ра», 2017. – Т.1 Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. – 384 с.

13. Теорія і методика фізичного виховання: підруч. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту: у 2 т./ [Т.Ю. Круцевич, Н.Є. Пангелова, О.Д. Кривчикова та ін.: за ред. Т.Ю. Круцевич]. - [2-ге вид. переробл. та доп.]. – К.: Київський національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. Л-ра», 2017. – Т.2 Методика фізичного виховання різних груп населення. – 448 с.

14. Фізична культура. 1 – 4 класи загальноосвітніх навчальних закладів. Навчальна програма / за ред. Круцевич Т.Ю., Єрмолова В.М. та інш. – К: Літера, 2012. – 71 с.

15. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина I. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272 с.

16. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина II. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.